

**AKSIZ SOLIG'INI O'ZBEKISTONDA TAKOMILLASHTIRISH
MASALALARI.**

Musurmonov Sherzod Yusupovich

e-mail: sherzod2@gmail.com

tel nomer: +998979096162

Ushbu tezisda O'zbekistonda aksiz solig'i tizimini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Aksiz solig'ini yaxshilash, undan kutilgan ijtimoiy va iqtisodiy natijalarni amalga oshirish bo'yicha mavjud imkoniyatlar va amaliy tavsiyalar tahlil qilinadi.

Aksiz solig'i – bu tovarlar va xizmatlar bo'yicha iste'molchilar tomonidan to'lanadigan soliq turidir, u asosan maxsus tovarlar (alkogol, tamaki, yoqilg'i, shakar, shirinliklar va boshqalar) narxining bir qismidan olinadi. Ushbu soliq turi davlatning byudjetiga muhim daromad manbai bo'lib, iqtisodiy tizimda o'ziga xos o'rin tutadi. Aksiz solig'i iste'molni boshqarish, sog'liqni saqlashni yaxshilash, atrof-muhitni himoya qilish va davlatning moliyaviy ahvolini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. O'zbekiston Respublikasida aksiz solig'i tizimi 1991-yildan boshlab joriy etilgan bo'lib, so'nggi yillarda bu soliqni takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha turli tashabbuslar ko'rilgan. Aksiz solig'ining tuzilishi, stavkalari va yig'implarining boshqarilishi iqtisodiyotda muhim o'rin tutuvchi sohaga aylangan. Shu bilan birga, aksiz solig'ini joriy etishda yuzaga kelgan muammolar, xususan, bozor iqtisodiyotidagi o'zgarishlar, qora bozor va kontrabanda kabi salbiy omillar, soliq yig'implarining samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Aksiz solig'i davlat byudjetiga daromad keltirish bilan birga, uning asosiy maqsadi jamiyatda ba'zi maxsus tovarlar va xizmatlarga bo'lgan talabni cheklashdir. Masalan, alkogol va tamaki mahsulotlari kabi tovarlar sog'liqni saqlashni yomonlashtirishi mumkin, shuning uchun ularga soliq stavkalarini oshirish orqali ularning iste'molini pasaytirish mumkin. Shu bilan birga, aksiz solig'i iste'molchilarni ma'lum tovarlar uchun yuqori narxlarni to'lashga majbur etib, ularning ushbu

mahsulotlarga bo'lgan talablari ustidan nazoratni kuchaytiradi.

O'zbekistonda aksiz solig'i tizimi 1991-yildan boshlab faoliyat ko'rsata boshlagan. Birinchi bosqichda, aksiz solig'i nisbatan past stavkalar bilan joriy etilgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda uni to'plash mexanizmlarini takomillashtirish va soliq bazasini kengaytirish bo'yicha bir qator o'zgarishlar amalga oshirilgan. O'zbekistonda aksiz solig'ining ko'p qismini neft va gaz mahsulotlari, alkogol va tamaki mahsulotlari, shuningdek, shirinliklar va ichimliklarga solinadi.

Aksiz solig'ini takomillashtirish zarurati bir necha omillar bilan bog'liq. Birinchidan, aksiz solig'i yig'implari samaradorligini oshirish zarur. Yangi texnologiyalar, elektron to'lovlar tizimi va raqamli soliq yig'implarini joriy etish aksiz solig'i yig'implarini ancha soddalashtirishi va rasmiylashtirish jarayonini osonlashtirishi mumkin. Ikkinchidan, aksiz solig'i stavkalarini maqsadli ravishda oshirish orqali ijtimoiy masalalarni hal qilish, masalan, tamaki va alkogol iste'molini kamaytirish mumkin. Uchinchidan, soliq tizimining o'zgarishi bozorni yanada raqobatbardosh qilish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga yordam beradi.

O'zbekistonda aksiz solig'ini takomillashtirish uchun bir qancha tashabbuslar amalga oshirilgan. Masalan, 2020-yilning dekabrda davlat tomonidan aksiz solig'ining ayrim turlarini qayta ko'rib chiqish va stavkalarini yangilashga doir qaror qabul qilindi. Shu bilan birga, soliq yig'implari nazoratini kuchaytirish, bu borada soliq organlari va bojxona xizmatlarining o'zaro hamkorligini kuchaytirish va barcha jarayonlarni raqamlashtirish bo'yicha ishlar davom ettirilmoqda.

Aksiz solig'ini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni ko'rib chiqish mumkin: Stavkalarni maqsadli ravishda oshirish: Maxsus tovarlar, xususan, alkogol va tamaki mahsulotlarining aksiz solig'ini oshirish orqali sog'liqni saqlashni yaxshilash va bu mahsulotlar iste'molini kamaytirish mumkin.

Raqamli tizimlarni joriy etish: Aksiz solig'ini to'lash va yig'ish jarayonlarini raqamlashtirish orqali soliq yig'implarini yanada samarali qilish mumkin.

Bojxona va soliq nazoratini kuchaytirish: Aksiz solig'iga oid qonunbuzarliklar, xususan, kontrabandani oldini olish uchun bojxona nazoratini kuchaytirish lozim.

Ijtimoiy kompaniyalar: Aksiz solig'ini joriy qilish bilan birga, jamiyatda

sog'lomsiz mahsulotlardan foydalanishni kamaytirish maqsadida ijtimoiy targ'ibot ishlari olib borish zarur. Aksiz solig'ining O'zbekistonda takomillashtirilishi, iqtisodiy o'sish va jamiyatning farovonligi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Davlat soliq siyosatini samarali yuritish orqali aksiz solig'ining iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirishi, xalqaro tajriba va texnologiyalarni o'rganish, soliq to'lash jarayonlarini soddalashtirish zarur. Bu jarayonlar, o'z navbatida, davlat byudjetiga bo'lgan kirimlarni oshirish va jamiyatning har tomonlama rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Aksiz solig'i tizimi bozor iqtisodiyotining bir qismi sifatida muhim ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatga ega. Uning asosiy vazifasi nafaqat davlat byudjetiga daromad keltirish, balki iste'molchilarni ba'zi zararli tovarlar va xizmatlarga bo'lgan talabni boshqarish va sog'liqni saqlashni yaxshilash, atrof-muhitni himoya qilish kabi ijtimoiy maqsadlarni amalga oshirishdir. O'zbekistonning aksiz solig'i tizimi davlat byudjeti uchun muhim daromad manbai bo'lishi bilan birga, ijtimoiy jihatdan ham ahamiyatli bo'lib, ba'zi mahsulotlarga talabni pasaytirish orqali jamiyat salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, aksiz solig'i boshqa soliq turlaridan farqli ravishda uning ba'zi maxsus tovarlarga bog'liqligi sababli o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun aksiz solig'ining samarali boshqarilishi nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki sog'liqni saqlash, ekologik barqarorlik va jamiyatning umumiy farovonligi uchun ham zarurdir. Aksiz solig'ining ishlab chiqarish va iste'mol sohalariga ta'siri o'zgarishi, raqamli texnologiyalarni qo'llash va xalqaro soliq siyosatiga integratsiya qilish kabi masalalar takomillashtirish zaruratini yanada oydinlashtirmoqda.

Aksiz solig'ining iqtisodiyotga ta'siri keng qamrovli va o'zgaruvchan bo'lib, u nafaqat soliq yig'imlarini ko'paytiradi, balki bozorni tartibga solishga ham yordam beradi. Aksiz solig'i tovar narxiga kiritiladigan soliqlardan biri bo'lib, uning to'lanishi iste'molchilarni yuqori narxlar bilan taqqoslaganda ba'zi tovarlardan voz kechishga undaydi. Misol uchun, alkogol, tamaki va yuqori kaloriyali oziq-ovqat mahsulotlari aksiz solig'i orqali narxini oshiradi, bu esa ularning iste'molini kamaytiradi va

sog'liqni saqlashni yaxshilashga yordam beradi.

O'zbekistonda aksiz solig'i tizimi asosan maxsus tovarlar, masalan, alkogol, tamaki, avtomobil yoqilg'isi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari va ba'zi shirinliklarga qo'llaniladi. Bu soliq turlari davlatning byudjet daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Aksiz solig'i yordamida davlat, nafaqat sog'liqni saqlash va ekologiya bilan bog'liq masalalarni hal qilishga, balki maxsus tovarlar bo'yicha iste'molni tartibga solishga ham erishadi. Aksiz solig'i qo'shimcha ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlarni keltirib chiqaradi. Misol uchun, alkogol va tamaki mahsulotlariga soliq stavkalarini oshirish orqali davlat o'zining salomatlikni himoya qilish siyosatini amalga oshiradi. Bu orqali jamiyatda bu mahsulotlarni iste'mol qilayotganlar soni kamayadi, ayniqsa yoshlar orasida. Shu bilan birga, aksiz solig'i atrof-muhitni himoya qilishga ham yordam beradi. Masalan, atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatadigan neft va gaz mahsulotlariga solinadigan aksiz solig'i orqali ularning iste'molini kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Shuningdek, aksiz solig'ining yana bir afzalligi shundaki, u davlat tomonidan to'lanadigan majburiy soliq turidir va bozorni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Agar aksiz solig'i tizimi samarali tashkil etilsa, bu o'z navbatida bozorni yanada tartibga soladi va noaniqliklarni bartaraf etishga yordam beradi.

O'zbekistonning aksiz solig'iga oid so'nggi o'zgarishlar bir qator muammolarni hal qilishga qaratilgan. Yangi soliq siyosatiga ko'ra, aksiz solig'i stavkalari ko'plab mahsulotlarga nisbatan qayta belgilandi. Biroq, aksiz solig'ini to'plashda ba'zi muammolar mavjud. Jumladan, soliq to'lashda haligacha mavjud bo'lgan nohaqliklar, rasmiy va norasmiy bozorlar o'rtasidagi farq, shuningdek, smetalar va soliq to'lovchilarning noaniqliklari soliq tizimining samaradorligini pasaytiradi.

Soliqdan chetlanish kabi omillar aksiz solig'i yig'imlarini kamaytiradi. Bu esa nafaqat davlatning byudjetiga, balki jamiyatning iqtisodiy barqarorligiga ham ta'sir qiladi. Aksiz solig'i bo'yicha bozorni qayta tashkil etish va soliq yig'imlarini kuchaytirish uchun davlat tomonidan nazorat mexanizmlarini yaxshilash va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarur.

Aksiz solig'ini takomillashtirishda quyidagi muhim yo'nalishlarni ko'rib chiqish mumkin:

Raqamli tizimlarni joriy etish: Aksiz solig'i to'lovlarini yanada soddalashtirish va shaffof qilish maqsadida raqamli tizimlar va elektron to'lov mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu orqali soliq yig'imlarini oshirish, soliq to'lovchilarining hujjatlarini rasmiylashtirish va qonunbuzarliklarning oldini olish mumkin.

Bojxona nazoratini kuchaytirish: Iqtisodiy yashirinlikni bartaraf etish uchun bojxona organlari bilan hamkorlikni kuchaytirish kerak. Shu bilan birga, soliq to'lovchilarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus soliq maslahat xizmatlarini tashkil etish lozim.

Sog'liqni saqlash va ekologik ta'sirni hisobga olish: Aksiz solig'i stavkalarini belgilashda ekologik va sog'liqni saqlashni yaxshilash bo'yicha aniq maqsadlarni ko'zda tutish zarur. Masalan, alkohol va tamaki mahsulotlarining aksiz solig'ini oshirish orqali iste'molni kamaytirish va jismoniy salomatlikni yaxshilash mumkin.

Ijtimoiy targ'ibot ishlari: Aksiz solig'ini joriy etishda ijtimoiy targ'ibot ishlari orqali aholiga zararli tovarlardan foydalanishni kamaytirish bo'yicha faoliyat olib borish lozim. Bu o'z navbatida ijtimoiy ongni oshirishga yordam beradi. O'zbekistonda aksiz solig'i tizimi takomillashuvi iqtisodiyotning turli sohalariga ta'sir qilmoqda. Aksiz solig'ini samarali boshqarish orqali davlat o'zining iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlariga erishish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, aksiz solig'ini takomillashtirishda xalqaro tajribalarni o'rganish, yangi texnologiyalarni joriy etish, va soliq tizimining shaffofligini oshirish zarur. Bu orqali aksiz solig'i tizimi faqat davlat daromadlarini ko'paytirish emas, balki jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlashga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Miraqul o'g, B. O. R. (2024). AKSIZ SOLIG'I. *worldly knowledge confere*ns, 7(1), 53-54.
2. Abdurasulov, M. (2023). AKSIZ SOLIG'I VA UNING DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA O'RNI. *Solution of social problems in management and economy*, 2(7), 65-68.

3. Turayev, S. (2024). Aksiz solig 'ini hisoblab chiqarish va to 'lash tartibi, nazariya va amaliyot uyg 'unligi. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, 2(10), 763-772.